

УДК 343.1-052-049.5

Б. М. Качмар*здобувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***ЩОДО ДЕФІНІЦІЇ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ,
ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ»**

Відповідно до ст. 3 Конституції України держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Інакше кажучи, зазначене концептуальне положення варто трактувати таким чином, що на державу покладається обов'язок враховувати під час виконання своїх функцій законні інтереси осіб, які перебувають на її території, поважати, дотримуватись і забезпечувати реалізацію їх прав і свобод. Безумовно, людина є не пасивним спостерігачем за процесами, що відбуваються в суспільстві, а активним їх учасником, впливає на них, у деяких випадках її поведінка являє собою пряму передумову належного функціонування державних механізмів. Ідеться про взаємну відповідальність держави та громадянина. Екстраполюючи окреслені умовиводи на відносини, пов'язані із забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, можна виокремити певну правову конструкцію, яка лежить в основі відповідних правовідносин: сприяння правосуддю є обов'язком людини, держава ж має гарантувати фізичну, психологічну й матеріальну безпеку такої особи, а також захист її законних інтересів. Як слушно зазначають дослідники, метою забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу є не лише захист їх фізичної недоторканності, а й створення умов для активної участі в процесі [1, с. 45].

Захисний механізм держава повинна включати не лише щодо громадян країни, а й щодо інших осіб, які потрапили в орбіту кримінального судочинства. Адже шкода кримінальним правопорушенням заподіюється насамперед суспільним інтересам, державним цінностям та устоям, а тому мають залучатись усі законні засоби та всі особи задля розкриття кримінального правопорушення, притягнення винного до відповідальності, встановленої законом.

Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, відбувається шляхом застосування нормативних приписів комплексного міжгалузевого інституту, положення якого визначають суб'єктів, які мають право на забезпечення безпеки в кримінальному провадженні, їх правовий статус, встановлюють блага, що підлягають захисту, закріплюють підстави, умови й порядок застосування відповідних заходів безпеки. Саме зазначені елементи, на нашу думку, складають сутність правозастосовного складника механізму забезпечення безпеки в кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон), яка має дефінітивний характер, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті чи розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я й майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя. Особи, які мають право на забезпечення безпеки, визначаються в ст. 2 Закону [2].

В.С. Зеленецький і М.В. Куркін слушно вказують: «Якщо доктринальне визначення будь-якого поняття сприймається правозастосовником у силу їх логічності, переконливості, то визначення, що сформульовані в самому законі, виступають і сприймаються як нормативні приписи саме такого встановленого законом поняття цього визначення. Зазначений факт дуже важливо підкреслити, оскільки він орієнтує на загальний (одноманітний) підхід не лише в розумінні феномена, що розглядається (у нашому разі – забезпечення безпеки), а й до його адекватного застосування на практиці» [3, с. 27].

Спираючись на таку тезу, спробуємо піддати критичній науковій оцінці нормативний зміст наведеного в Законі визначення поняття «забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні», прослідкувати його відповідність Кримінальному процесуальному кодексу України (далі – КПК України) та реаліям практики.

Синтез окресленої в ст. 1 Закону дефініції та положень ст. 2 Закону дає змогу зробити певні висновки:

а) сферою застосування Закону є кримінальне судочинство, під яким законодавець розуміє виявлення, попередження, припинення, розкриття або розслідування кримінальних правопорушень, а також судовий розгляд кримінальних проваджень;

б) заходи, передбачені для ефективного реалізації положень Закону, можуть мати правовий, організаційно-технічний та інший характер;

в) метою застосування заходів безпеки є створення необхідних умов для належного відправ-

лення правосуддя. Вони спрямовуються на захист таких благ, як життя, житло, здоров'я та майно особи;

г) органами, на які покладається обов'язок упроваджувати відповідні заходи, є правоохоронні органи;

г) закон встановлює вичерпний перелік осіб, які мають право на забезпечення безпеки в межах кримінального провадження.

Отже, Закон діє в кримінальному судочинстві, під яким законодавець розуміє виявлення, попередження, припинення, розкриття або розслідування кримінальних правопорушень, а також судовий розгляд кримінальних проваджень. За всієї зрозумілості положень нормативно-правового акта виникає питання про те, що мав на увазі законодавець під поняттям «судовий розгляд». Адже відповідно до глави 28 КПК України судовий розгляд є стадією кримінального провадження, яка в системі кримінального процесу характеризується певним колом суб'єктів, які на ній фігурують, процесуальним порядком діяльності, специфікою кримінальних процесуальних відносин тощо. До того ж судовий розгляд, відповідно до ст. 347 КПК України, є етапом стадії судового розгляду. У зв'язку із цим виникає логічне запитання: чи можуть мати місце заходи безпеки в інших судових стадіях і на стадії виконання судових рішень? Вважаємо, що на нього необхідно відповісти позитивно, аргументи на користь чого ми знаходимо в таких положеннях:

1) п. 5 ч. 2 ст. 27 КПК України, у якій ідеться про те, що слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадку необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;

2) ст. ст. 42, 56, 64-1, 68 КПК України та інших положеннях кодексу, у яких визначено право учасників процесу на забезпечення безпеки впродовж усього кримінального провадження щодо себе, близьких родичів або членів своєї сім'ї, майна та житла.

Не викликає сумнівів, що захист учасникам кримінального провадження може знадобитись також на етапі виконання судових рішень, у процесі здійснення міжнародного співробітництва, інших етапах судочинства. Як слушно вказує Л.В. Брусніцин, обов'язок держави захистити особу, яка сприяє правосуддю, не припиняється одночасно із закінченням кримінального процесу, зокрема й у момент припинення кримінально-процесуальних правовідносин, які закінчуються з набранням вироком законної сили. Цей факт не виключає можливість їх появи в стадії виконання вироку, під час провадження за нововиявленими

обставинами – у цих випадках проявляється властивість уривчастості (дискретності) кримінально-процесуальних правовідносин [4, с. 76].

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що учасники кримінального провадження повинні мати право на безпеку впродовж усього кримінального провадження. Саме тому доцільно взагалі виключити з тексту ст. 1 Закону формулювання «тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень».

Перелік правоохоронних органів, на які, відповідно до ст. 1 Закону, покладається обов'язок забезпечувати безпеку учасників кримінального провадження, визначається в ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [5]. Ними є органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Не вдаючись до аналізу правильності назви окремих правоохоронних органів, найменування яких необхідно узгодити із законодавчими новаціями, вважаємо за доцільне звернути увагу на той факт, що Закон не покладає обов'язок здійснювати захист учасників кримінального провадження на слідчого суддю, суд. На нашу думку, це є недоліком нормативно-правового акта, адже зазначені суб'єкти кримінального провадження застосовують широкий спектр заходів, спрямованих на перешкоджання незаконному впливу на учасників кримінального процесу. Зокрема, п. 5 ч. 2 ст. 27 КПК України передбачає закритий судовий розгляд, рішення про проведення якого приймає слідчий суддя, суд. Суд може ухвалити рішення про здійснення дистанційного судового провадження в разі необхідності забезпечення безпеки осіб (п. 2 ч. 1 ст. 336 КПК України) тощо.

Про правильність нашої думки свідчить також системний аналіз ст. ст. 3 та 7 Закону, відповідно до яких суб'єктами, які забезпечують безпеку осіб, є такі державні органи: а) які приймають рішення про застосування заходів безпеки (зокрема, слідчий, прокурор, суд, у провадженні яких перебувають кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, які потребують захисту; слідчий суддя у випадках, передбачених ст. 206 КПК України); б) які здійснюють заходи безпеки. Як відомо, суд, слідчий суддя з метою забезпечення конфіденцій-

ності відомостей про особу може провести закритий судовий розгляд.

З огляду на наведене пропонуємо таку редакцію ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»: «Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, – це здійснення правоохоронними органами, слідчим суддею, судом правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, майна, законних інтересів цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя».

Література

1. Ромодановский К.О. Сравнительный анализ законодательств различных стран в области государственной защиты потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства / К.О. Ромодановский // Российский следователь. – 2006. – № 10. – С. 41–48.
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
3. Зеленецкий В.С. Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса : [монография] / В.С. Зеленецкий, Н.В. Куркин. – Х. : КримАрт, 2000. – 404 с.
4. Брусницын Л.В. Теоретико-правовые основы и мировой опыт обеспечения безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Л.В. Брусницын ; НИИ проблем укрепления законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре РФ. – М., 2002. – 520 с.
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/>.

Анотація

Качмар Б. М. Щодо дефініції «забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». – Стаття.

У статті аналізується зміст поняття «забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», наданого в Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Висловлюються пропозиції щодо його вдосконалення та узгодження з положеннями Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, кримінальне провадження.

Аннотация

Качмар Б. Н. Относительно дефиниции «обеспечение безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве». – Статья.

В статье анализируется содержание понятия «обеспечение безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве», приведенного в Законе Украины «Об обеспечении безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве». Выносятся предложения, направленные на его усовершенствование и приведение в соответствие с положениями Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: обеспечение безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве, уголовное производство.

Summary

Kachmar B. M. Concerning the definition “safety provision of people, who participate in the criminal scrutiny”. – Article.

In the article, there is an analysis of the term “safety provision of people, who participate in the criminal scrutiny”, which is brought in the Act of Ukraine “Safety provision of people, who participate in the criminal procedure”. Proposals concerning its improvement and making it consistent with the Ukrainian criminal code of practice are outspoken.

Key words: safety provision of people, who participate in the criminal scrutiny, criminal procedure.